

Déva vári Lancelot

Hetvenöt éves lenne Gerelyes Endre*

A szolgálatos mentősök aligha tudták, hogy az a keménykötésű, akár még fiatalnak is mondható férfi – akit 1973. március 31-én, a budapesti Nyugati pályaudvarról fejsérüléssel kórházba szállítottak – Gábor Andor-díjas író volt. Az orvosi stáb, amelyik operálta, s amelynek a kezei között meghalt április 6-án, talán már megsejtett valamit a hivatalos papírokból. Kislánya még a második életévét sem töltötte be, így szűkebb családjából is csak felesége volt annak tudatában, hogy többet vett, mint férjet, mint a hozzá eltéphetetlen szálakkal kötődő társat. A tragikus tényen, a korai és végzetszerű végkifejleten mit sem változtat az a felvetés, amelyet Onagy Zoltán tíz évvel ezelőtt, a *Tekintet* című folyóiratban – egy normafai kerthe-lyiségben hallottak alapján – tett közzé. Ennek lényege, hogy talán Gerelyes nem is a fentebb leírt módon távozott az élők sorából.¹ Azonban, akik olvasták, ismerték az *Élet és Irodalomban* megjelent *Kilenc perc* című novellát és az abból készült filmet, a *Kövek között*, a *Töprengés az éjszakáról* és a *Ki vagy te? – Ábel!* című kötetek embercentrikus elbeszéléseit, szenvedélyes, indulatos publicisztikáit, a társadalom mélyére ásó szociográfiai írásait, azok tudták, hogy a szerencsétlen balesettel és a végzetes műhibával a tehetség titulust régen túlnőtt íróember, egy formátumos személyiség, egy modernkori garabonciás veszett oda, egy igen rangosnak ígérkező életmű maradt – ha nem is torzóban, de – megszakadva, befejezetlenül. Még akkor is, ha abba Juhász Mária irodalomtörténész szavai szerint „egy egész emberi élet drámaiságát tudta belezsúfolni, meglehet, félig-meddig tudatán és akaratán kívül.”² Mindig hetykén, a bizonyosság derűjével közölte (író)barátaival, hogy túléli őket. Halála előtt néhány hónappal, 1972 decemberében az *Új Írásban* azonban már árnyaltabban fogalmazott: „Áttestem egy igen súlyos betegségen, aztán megműveltem egy darabka földet, felépítettem egy kis házat, gyerekünk született, egyszóval úgy érzem, ha egy atomnyival is mássá, szebbé tettem a világot, mint ahogy találtam. A kétségbeesésről, a küzdelemről, és a győzelem szépségéről szeretnék írni, történetesen a saját nevemben. Az hiszem, »illetékes« vagyok.”³

Az irodalmi elit tisztában volt a Gerelyes távozása okozta veszteség nagyságrendjével, ami a nekrológokból is kitetszett. E helyütt az író társ Ördögh Szilvesztert – aki a *Napjaink* hasábjain búcsúzott Gerelyes Endrétől – idézzük: „Mindig is a Sárkányt kerested-kutattad, hogy legyőzhed. A Gonoszt, ami elszomorítja boldogságígéretű életünket. S te is tudod, hányszor dermesztette görcsbe a szenvedés, az akarás tollat fogó kezed, hányszor zuhantál vissza Sziszifusz köveként Golgotáról. S lám, verítéked patinát vert szikla-gondjainkra, hogy tétován merengjünk láttodon: mit is alkottál? [...] Példabeszédet írtál okulásunkra. Mesét élesztettél

* Az írás a 2008-as Nagy Iván Honismereti Pályázat díjnyertes tanulmányának átdolgozott, szerkesztett változata.

valóságosra a mesék ellen. Lancelot-vá lettél, hogy megmutasd, s hogy elrejtöd magad [...] Műved él. Kísérti azt, aki tiszta szándékkal fogadja [...]”⁴

Ez a remény vigasztalta a Gerelyest újtára bocsájtó szülőföldet, a nógrádiakat is, akiket eladdig is (bizonyára) jobban kísértettek írásai és (szinte) fenntartások nélkül, mindenki másnál megértőbben közelítettek ellentmondásos – kamaszos és férfias, hetyke és tétova, zárkózott és kitárulkozó, magabiztos, határozott és örökösen morfondírozó, zsörtölődő – egyéniségéhez, a nem kis mértékben nekik, róluk is szóló munkáihoz. Pontosabb, igazabb persze úgy fogalmazni, hogy azok mérték fel nyomban a hiányát, akik ismerték személyesen, akikkel beszélgetett, akiknek testközelből fejtette ki véleményét, akikkel vitázott, szópárbajozott, akiket okos érvekkel meggyőzni igyekezett, akik előadásokon hallgatták gondolatgazdag, élvezetes eszmefuttatásait, s mindenekelőtt, akik olvasójaként kerültek közel hozzá. A *Palóc-földben* Kojnok Nándor – a megyei könyvtár igazgatója, a lap szerkesztőbizottságának tagja, Gerelyes közeli barátainak egyike – ekképp fogalmazott emlékező sorai-
ban: „Bandi a mesék győzelemre született harmadik, legkisebb fia volt. Valóságunk körülményei között romantikus, szenvedélyes forradalmár [...] A világ és az ember kapcsolata, szövetsége vagy ellentéte érdekelte [...] Szüntelen indulata – nem az önfelegyelem hiánya – olyan természeti erejű volt, mint a tengereket állandó mozgásban tartó szelek száguldása, mint a folyók tengerbe vágyó gravitációs ösztöne [...] Most a szomorúság és a bánat kerít körül mindannyiunkat. Visszatekintünk megismételhetetlen, tovább nem folytatható életére, emlékét őrizzük, ismételten kézbe vesszük, olvassuk örökségét [...] Harmincnyolc éves korában halt meg, nem győzte le világunk ellenfeleit, de küzdelmünk terein velünk maradt.”⁵

Tényleg velünk maradt? – tehető fel a kérdés azóta szinte folyamatosan. S miféle küzdelmeket vívunk immár nemcsak új évszázadot, de ezredet is írva, társadalmi, politikai rendszert is váltva? Válogatott írásai halálát követően két kötetben (születésének negyvenedik évfordulóján a *Tigris*, az ötvenedikén a *Kilenc perc*) jelentek meg, az utóbbihoz Simonffy András fogalmazott előszót, amelyben az „őstehetség” orosz Suksinhoz és a – Spiró György szavaival – „mélységesen etikus” lengyel Borowskihoz hasonlította Gerelyes Endrét, aki „esztétikai kategóriává kívánta tenni az őszinteséget [...] A huszadik századi magyar irodalomban pedig talán csak Tersánszky Józsi Jenő tudta megvalósítani a kiugró tehetség és a deviánsnak nevezett magatartás (értsd önálló személyiség, karakter) egységét, szenvedett is érte eleget [...] Gerelyes bevallott, pontosabban általa sohasem tagadott (és elérhetőnek hitt) magaslati: Karinthy Frigyes, Ernest Hemingway és Mihail Solohov [...] Karinthy intellektusa (ezzel együtt humora), Hemingway embertelenség-ellenessége (szűkebben antifaszizmusa) és az a gyávasága, hogy bátor mert lenni ebben a században, Solohov csak MórícZ Zsigmondéhoz hasonlítható mély humanizmusa, amellyel nem hisz az eredendő gonoszságban, s szinte krisztusi megváltást is hanyagolva hisz az ember eredendő jóságában.”⁶

De ki és milyen értékrend alapján igazodik el manapság az (ál)piacszerpontú kulturális dekonjunktúra dzsungelében, ki ismeri Suksint és Borowskit, ki olvas Tersánszkyt és Gerelyest? Önvizsgálatot végezve, magunktól, a Salgótarjánban, Zagyvapálfalván élőkől – akiket a Hatvanban született Gerelyes, mint boldogult ifjúkora „tettetársait”, földijeinek tartott, nyíltan és önérzetesen vállalván, hogy ő maga is a „darabos munkásemberek”, a mély érzésű, kevés szavú bányászok közül

való, közös a sorsa az innen értelmiségivé vált kortársaival – szintén kérdezhetjük ugyanezt: tényleg velünk maradt? Hivatalos állásfoglalás soha, sehol nem született arról, hogy induljon összehangolt mozgalom, átfogó irodalmi kultusz Gerelyes Endre írói örökségének továbbéltetése, megismertetése érdekében. Az persze nem is lett volna, (nem is lenne) hiteles, ha bürokratikus döntésekhez kellett volna (kel- lene) igazítani az emlékezők, a szellemi hagyatékok őrzők lépteit, s mindenképpen felmerülne, hogy legalább itt, az otthonának tartott szegletében a világnak, mara- dandóvá, élővé lettek-e munkásságának egyetemes értékei, jól sáfárkodtunk-e (sá- fárkodunk-e) esztétikai és etikai hagyatékával, elégséges-e ami az elmúlt harmincöt év során – főként szakmai és baráti indíttatásból, több-kevesebb állami, társadalmi támogatással, civil ügybuzgalommal – Gerelyesért, de a mi javunkra, a mi érde- künkben történt, hogy önmagunkhoz hűen birkózzunk meg a bennünk is lakozó káinizmussal, hogy győzelemre jusson az eredendő Jó, az élhető élet általa (is) megszállottan keresett modellje...

E nézőpontból vizsgálva igencsak „hendikeppel indult” a kultuszteremtés fo- lyamata. Néhány év kiesett, amikor a vele való közös gondolkodás elkezdődhetett volna. 1981-ben – nem tudni pontosan, hogy miért akkor, talán Gerelyes halálának közelgő tizedik évfordulója jegyében – a salgótarjáni Balassi könyvtár megjelente- tett egy szerény küllemű, de forrásműként fontos, a legszükségesebb adatokat tar- talmazó válogatott bibliográfiát Kojnok Nándor összeállításában. A mindössze tizennyolc oldalas füzet első fejezetében Juhász Sarolta közli Gerelyes életrajzi ada- tait, majd az író művei következnek, az önálló kötetek és azok visszhangja, az anto- lógiákban, illetve a folyóiratokban, hírlapokban megjelent írásai (szépirodalom, szociográfia, publicisztika – írókról, könyvekről, művészetről kifejtett vélemények – viták, válaszok, interjúk) sorrendben. „Gerelyes Endréről most kiadott bibliográ- fiánk az e téren elkezdett munkánkról ad első jelzést. Ma még nem volt ugyan lehe- tőségünk a teljes irodalom feltárására, mégis úgy gondoljuk, hogy kiadványunk hasznos lehet azok számára, akik az író életével, munkásságával kívánnak megis- merkedni” – írta az utószóban, megköszönve Gerelyes Endréné segítségét is. A bibliográfia címlapján Czinke Ferenc ez alkalomra készült grafikája kapott helyet.

Érdekes egybeesés, hogy ugyanabban az esztendőben jelent meg az akkor Végh Miklós által főszerkesztett *Palócföldben* – egyszersmind különlenyomatban – Gere- lyes egy 1963-ban kelt írása, a *Tizenhárom stáció*. A Petőfi Irodalmi Múzeum által 1980-ban átvett hagyatékból előkerült mű közléséért a szerkesztőség Juhász Sarol- tának mondott köszönetet s egyszersmind előszószzerű kommentárt is fűzött az íráshoz, megállapítván, hogy „[a] nyolc esztendeje elhunyt Gerelyes Endre tizen- nyolc évvel ezelőtt született filmnovelláját korántsem valamiféle – számontartandó- an kerek – évforduló alkalmából, de éppen nem is véletlenszerűen adjuk közre folyóiratunkban. Hiszen hát sorsát, munkásságát életében mindvégig örömmel- féltéssel figyeltük, s tartottuk számon olvasóiként, földijeiként, barátjaiként egy- aránt [...] Most itt megjelenő írása is bizonyítja, hogy a legnagyobb figyelmet az új társadalmat építő-alakító ember sorsának, gondolat- és érzelmvilágának elemző feltárására, példákat felvonultató ábrázolására fordította [...] Az emlék őrzését, az élet és életmű ápoló számontartását természetes kötelességnek tekintjük, mert úgy érezzük, szellemi életünk gyarapítása, a hagyományozott értékek átszármazó meg- becslése hiányos lenne az ő munkásságának, rólunk és nekünk szóló üzenetének

ismertetése, terjesztése nélkül.”⁸ A *Palócföld* arról is tudósított, hogy 1981. október 30-án az *Irodalmi estek* elnevezésű sorozat első eseményeként Gerelyes Endrére emlékeztek a salgótarjáni múzeumban. Az író alakját Baranyi Ferenc, a pályatárs költő, barát idézte fel, alkotói munkásságát Farkas László kritikus méltatta. Merényi Judit és Sándor Zoltán előadásában elhangoztak Csanády János és Baranyi Ferenc Gerelyesről, illetve hozzá írt versei, s bemutatták a *Kilenc perc* című rövidjátékfilmet, amelynek nemcsak írója, abszolút főszereplője is Gerelyes volt. A tárlókban elhelyezték a család és a Petőfi Sándor Irodalmi Múzeum által kölcsönadott Gerelyes-dokumentumokat, a résztvevők pedig kézhez kapták a fentebb említett bibliográfiát. Az esten Farkas László által elmondottak 1982-ben meg is jelentek a *Palócföld* hasábjain: „Hadd kezdjem egy szemrehányással. Ilyen szemrehányás nem ritkán éri a rest irodalmi utókort: miért kell ébreszteni egy nagy tehetségű, érvényes műveket teremtett író emlékét? Van ugyan egy szűk emlékező tábor, íróársai, akik számon tartják, néhány száz hívő olvasója, ha újra megjelenik egy-egy könyve, tisztos recenziókat olvashatunk róla, de meggyőződéssel mondom: nincs benne a maga rangján az irodalmi köztudatban.”⁹ Ugyancsak a *Palócföld* – Salgótarján Város Tanácsával közösen – hirdette meg először 1982-ben a Gerelyes Endre nevét viselő irodalmi pályázatot két – tanulmány, szociográfia, esszé, irodalmi riport illetve szépirodalom – kategóriában.¹⁰ A pályázat eredményességéről azonban a lap 1983/1984-es számaiban semmilyen információt nem találni.

Mindehhez képest az 1985-ös esztendő, Gerelyes születésének ötvenedik évfordulója cezúráját jelentett az alakja köré formálódó kultusz történetében. Mint a *Magyar Nemzet* beszámolt róla, születésnapján, augusztus 15-én koszorúzási ünnepség volt Budapesten, a Farkasréti temetőben. A kolumbáriumnál Baranyi Ferenc idézte fel a pályatárs alakját – hangsúlyozván, hogy Gerelyest mindenekelőtt a „küzdés maga” érdekelte „a szó legmadáchibb értelmében” – és felolvasta az erre az alkalomra írt *Ring* című versét. A nyughelynél – a családtagok mellett – lerótták kegyeletüket a Művelődési Minisztérium, a Magyar Írók Szövetsége, a Petőfi Irodalmi Múzeum, a Nógrád Megyei Tanács és a *Palócföld* szerkesztőségének képviselői is.¹¹ Más országos lapokban is sorra jelentek meg személyével, munkásságával kapcsolatos írások. Az *Élet és Irodalomban* egy teljes kolumnát kapott Pintér Tamás *Fényes menetek Gerelyessel* című személyes hangvételű visszaemlékezése, amelyben többek között a következőket írta: „Akkoriban valahogy mindenre jutott idő [...] A munka és az odaadó lazítás egészen jól összeillett [...] Megszállottan írtunk, mert szentül hittük, hogy ezt kell csinálnunk, és minél előbb el akartuk fogadtatni magunkat [...] A dacos irodalomcsináláshoz magától értetődően hozzátartoztak a kávéházi táborozások, a szárnyaló, kemény házimurik s a közönségesen író–olvasó találkozóknak nevezett helyi és vidéki kiruccanások [...] Gerelyes mindig mintha a ringben lett volna: szüntelenül készen állt a védekezésre és a támadásra. Akkor is, ha barátok között volt, akkor is, ha írt, ha olvasott, ha a maltert keverte vagy a téglát hordta a sződligeti telken. Ez volt a lételeme. A konok ragaszkodás az elvekhez. A hit, a férfias tartás, a keménység. Minden helyzetben s bármilyen szerepben hű akart lenni önmagához [...]”¹² A *Népszabadságban Szabadság és törvény* címmel Pándi Pál írt cikket róla, egyebek közt azt állapítván meg, hogy „Gerelyes mindig ébren tartott függetlenségvágya egyre érettebb emberi és művészi igénynyé teljesedett [...] az életben és a művészetben is megsejtett valamit abból, hogy az önmagát célként tételező szabadság pusztá kötetlenséggé,

netán silány anarchizmussá jelentéktelenedik. Az igazi szabadság és a jó vállalás, az emberi elkötelezettség nem kizárják, hanem feltételezik egymást.”¹³

Ugyancsak megemlékezett Gerelyes Endre születésének ötvenedik évfordulójáról a *Hevesi Szemle* is: Moldvay Győző hangsúlyozta, hogy „Gerelyes Endre az igazságnak, a tisztaságnak, a kétkezi emberek iránti elkötelezettségének, a népközösség ügyének volt gyakorta vérző bajnoka még olyan szituációkban is, amikor tetteibe, írásaiba mást próbáltak magyarázni.”¹⁴ Továbbá megemlítette, hogy a hatvani Ady Endre Könyvtárban irodalmi estet rendeztek az író emlékére. A *Hevesi Szemle* tisztelgése Gerelyes egyik, a hagyatékából az özvegy által előkerült a *Történet Wilhelm Horovitzról, aki négy óráig férfi volt* című írásával zárul.

Mi sem természetesebb, hogy az akkor már Baranyi Ferenc főszerkesztette *Palócföld* is igyekezett méltóképp emlékezni Gerelyes Endrére. A szellemi örökségét méltató összeállításához a főszerkesztő írt bevezetőt: „Most érzem csak igazán, hogy milyen óriási dolog volt a barátjának lenni [...] Nem igen lépett utánunk senki erre a göröngyös útra. Törvényszerűen kellett ennek így alakulnia? Én nem hiszem. Talán azért fordultak így a dolgok, mert lassított robbanás történt a világban. Talán, mert valami elpattant a hitekben. Talán, mert valami nincs sehol. Legyen most Gerelyes Bandi a fél *Palócföld*, aztán nyugodjék békében. Azazhogy frászt nyugodjék! Még mit nem? Úgysem tudna. Műveivel nyugtalanítson és ingereljen tisztábbra, cselekvőbbre bennünket. Ránk fér. És elkél még. Mert a lelkünk mélyén nem mondhatunk le arról, hogy valahol azért mégiscsak van valami [...] A felrobbant földgolyón is rajta van. A dirib-darabjain. És újra gömbbé válni ösztökél.”¹⁵ Konczek József *Üdvözlét* címmel írt verset, Árkus József újságíró személyes emlékeket fogalmazott meg szerkesztői gyakorlatából, Melocco Miklós szobrászművész pedig többek között az alábbiakat vetette papírra gondolat- és érzelemgazdag esszéjében: „Nagyon szerettem! Vele tanultam meg, hogy a barátságnak is legendásnak kell lennie, egyenrangúnak a szerelemmel. Ha indultunk ködös útjainkon, tudtuk, hogy legenda indul. Zavartan és hangosan indultunk a mellékutcákban hősi halált halni. Nyomasztó szellemi örökségünk miatt nem tudtuk, hol a főút, pedig azt kerestük. Aranyszájú Szent János volt, erőszakos, diadalmas szónok. Valahogy mindig igaza maradt [...]”¹⁶ Laczkó Pál Gerelyes pályáját kötetről-kötetre elemezte, Simonffy András pedig folytatta az előző számban elkezdett, *Így hinni...* című portréját. Thiery Árpád író, a *Kortárs* főszerkesztő-helyettese itt tette közzé a *Palócföld* által meghirdetett országos Gerelyes-novellapályázat díjkiosztó ünnepségén, 1985. június 3-án, Salgótarjánban elmondott beszédét. Bár a zsűri az első díjat nem adta ki, revelációszerű írással nem találkozott, a négyszáz kézirat szerzői „hűek voltak ahhoz az írói szellemhez, amit Gerelyes Endre képviselt a magyar irodalomban. Sajátos, egyéni képviselő volt ez, amit mindig áthatott a valóság iránti finom érzékenység, a valóság feltárásának őszinte, s elkötelezett igénye [...] A kéziratok ismeretében, azok általános megítélése alapján úgy vélhetjük, hogy a Gerelyes Endre emlékére kiírt novellapályázat gazdája, a pályázatot kiíró intézmények jó ügy, jó cél érdekében teremtették meg az anyagi feltételeket, s ha látványos, kiugró teljesítmény nem is született, a díjakat nyugodt lelkiismerettel íteltük oda.”¹⁷

„Gerelyes Endréről tavasz óta a tömegtájékoztatásban és a nyilvános fórumokon egyre többet lehet hallani. [...] Aki nem ismeri Gerelyes Endre művészetét, hajlamossá válhat mértékvesztésnek tekinteni az eseményeket. Aki viszont tudatában

van az író esztétikai, művészeti értékeivel, példaerejű eszmei és politikai elkötelezettségével, gerinccességével, az magától értetődő természetességgel vesz tudomásul mindent, legföljebb azon gondolkodik el, amiért ez a kegyeletes elismerés késlekedett”¹⁸ – írta a *Nógrád* 1985 szeptemberében. Ugyancsak a napilap közölte két hónappal később, hogy az ötvenedik évfordulóra emlékezve Salgótarján-Zagyvapálfalván a Petőfalvi Lajos Általános Iskolában [Ma Arany János iskola: Cs. B.] megkoszorúzták Gerelyes Endre portréját, amelyet Orosz István festőművész, az iskola rajztanára ebből az alkalomból adományozott az intézménynek.¹⁹

A fél évszázados évforduló hívta életre az emlékkönyv gondolatát is. A Palócföld Könyvek sorozat *Lancelot nélkül* című, Baranyi Ferenc, Kojnok Nándor és Laczkó Pál által szerkesztett kötete 1986-ban látott napvilágot. A fedélgrafikát Czinke Ferenc tervezte. A bibliográfiát és mintegy húsz esszét, tanulmányt, visszaemlékezést döntő többségében ismert irodalomtörténészek, rangos kritikusok, pályatársak, alkotók, művészek írták, méltatva Gerelyes írói és emberi értékeit. Erki Edit szerint „Írásait mint esztétikai produktumot fedezte fel és minősítette a kritika, amely a hatvanas évek elején általánosan úgy kezelte Gerelyest, mint az 1956 után jelentkező prózaíró nemzedék egyik legtehetségesebb, legígéretesebb személyiségét.”²⁰ E helyütt is megjelent Melocco Miklós fentebb már idézett esszéje. Veszprémi Miklós a következőket írta Gerelyesről: „A tanúk sajnos évről-évre fogyatkoznak. Elment B. Nagy László, elment Szabó István, anélkül, hogy elmondta volna róla, amit tudott, miben rejlett rendkívüli tehetségessége, miért volt annyira magávalragadó, személyes varázsa miképpen hatott egész nemzedékére. Az írásai azonban ittmaradtak. Nem tudom persze, az utánunk jövők is azt olvassák-e ki belőlük, amit a magunkfajta, immár józanabb ösvényeken poroszkálók [...]”²¹ Szakonyi Károly a következőket jegyezte az emlékkönyvbe: „Nem szenvedhette a langyos szót, dühbe sodorta a partner közönye, cinizmusa. Ő minden kérdést kiélezett. Mindenkit színvallásra készítetett.”²² Laczkó Pál a kritikák tükrében tekintette át az író pályáját, jelen sorok szerzője pedig arra vállalkozott, hogy áttekintse: milyen szülőföldkép rajzolódott ki Gerelyes tolla nyomán. Miután családja a '30-as évek végén költözött Zagyvapálfalvára, ő már nógrádiként nyitott szemet és eszmélt a világra. Ebből azonban még nem következett, hogy szeresse is gyermek- és ifjúkora helyszínét. Ő azonban szerette: „Számomra Nógrád nem csak egy megye az országban, lakói nemcsak honfitársaim. Ott nőttem fel, onnan indultam, oda járok haza – vacsorázni, megnyugodni, hazai levegőt szívni. Azt hiszem, ismerem őket és ezt a furcsán-szép vidéket is [...] Ezt a környezetet érzem annak a katapultnak, amely kihajított a világba, és irányt szabott nekem.”²³ Saját szavait olvasva – eredetiben és most visszamenőleg is – miért vonnánk kétségbe, hogy ő igenis felnevelő dajkájának tartotta Nógrádot. S az ebbéli viszonyból, a mély érzelmekből nemcsak emberként, értelmiségiként – tanárként, főiskolai adjunktusként – tudott töltekezni, de íróként is építkez(het)ett. A szülőföldhöz való viszonyáról, a műveiben megjelent „hazai” motívumokról kifejtett megállapításokkal mintegy ellentétben születtek meg Onagy Zoltán gondolatai: „Nem nevezhető szerencsésnek, ha egyszer »elhagyta a várost«, [...] haláláig magával cipelt egy darabot a gyermekkorból, megakadályozva ezzel, hogy az íráshoz szükséges felejtés és a felejtéshez kötelezően szükséges egészséges cinizmus kifejlődhessen benne.”²⁴

Ugyancsak 1986-ban az Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó jelentette meg a *Tavaszi futás* című kis kötetet, amely Gerelyes és későbbi felesége, műzsája, szellemi partnere,

alkotótársa, Schlattner Edit legendás, hatalmas lángolásokkal és nem kis megpróbáltatásokkal teli szerelmét a kettőjük 1953 és 1961 közötti levelezése alapján örökíti meg Baranyai Ferenc válogatásában, elő- és utószavával. A levelek, levéltöredékek elsősorban az általános tanulságok, gondolati értékek, érzelmi motivációk miatt érdemesek a figyelemre, de – tekintve, hogy Edit is salgótarjániból lett fővárosivá – több vonatkozásban orientációs forrásnak is tekinthetők.

Gerelyes Endre nevével 1987 februárjától forrott össze Salgótarján zagyvapálfalvai városrészében a korábbi ifjúsági művelődési ház: ekkor nevezték el bensőséges hangulatú, szép ünnepség keretében az intézményt róla, aki innen néhány száz méternyire, az úgynevezett „vasúti nagyházban” gyerekeskedett. A *Nógrád* másnapi címlapcikke szerint az avatóbeszédet Kojnok Nándor mondta. A névadással egyidőben leplezték le Melocco Miklós *Gerelyes-portróját* is. Ezzel kapcsolatban a következőképpen vélekedett Kojnok Nándor: „meggyőződéssel mondhatom, szobornak lenni nem akarhatott, jól tudva, az nem emberi, hanem más világ már, csak emlék tárgya csupán. Ugyanakkor jelképes, hogy Gerelyes szobrát e ház falaiba építették, hiszen mindenkinek a Déva várát építők legendás-balladás erőfeszítéseit, illetve a munkát, az alkotást maradandóvá lényegítő és éppen áldozatával örökéletűvé vált Kőműves Kelement juttatja eszébe.”²⁵ Az emlékműsorban – amelyet Szabó Ernőné szerkesztett – Baranyi Ferenc, Csernák János színművész, Kovács P. József és Merényi Judit előadóművész működött közre. A közönség soraiban ott voltak jó néhányan Gerelyes Endre pálfalvai barátai, ismerősei közül is, s részt vett az ünnepségen az író özvegye és leánya, a „kis” Edit is.

A névadási gesztust követően úgymond kultikus szempontból ismét eléggé „üres” évek következtek, nem teljesen függetlenül a rendszerváltástól sem. Szolnagh Zsolt 1990 októberében, a *Polgár* című helyi lapban meglehetősen kritikusan fogalmazott az 1985/86-os emlékkönyvről és ellentmondásos véleményt formált meg magáról az íróról is: „az emlékkönyv nem ismertette meg az olvasóval Gerelyes Endrét. Forgácsok közt csoszog, aki innen kívánná elhelyezni őt kora prózájában [...] Gerelyes »író lehetett volna, ha túléli azt a kort, amelyben az egyenmaszk vigyora, fintora erény. Író, ha egy évtizeddel később születik, de az áldozatok titka az, hogy korábban születnek koruknál.« Csak ez maradt ki a nála bőven lazábbak visszaemlékezéseiből. Ez az egyetlen.”²⁶

Más igénnyel és megközelítéssel fogalmazta terjedelmes tanulmányát Bozó Gyula a *Palócföld* 1991/2-es számának *Személyes történelem* című rovatában. (Sajnálatos, hogy a 2000-es *Új magyar irodalmi lexikon* Bíró Gyulaként jegyzi a szerzőt.) A helytörténész tanárember, az író iskolatársa a tarjáni Madách gimnáziumban, majd az Eötvös egyetemen, emlékeinek számba vételével sokat tett az árnyaltabb Gerelyes-kép megformálásáért. Értelemszerűen empatikusnak bizonyult közös élményeik felidézésében, de ő sem hallgatta el, hogy „Gerelyesnek minden megjelent írása komoly vitákat váltott ki annak idején [...] többen támadták, súlyosan elmarasztalták, nem tekintették »igazi« írónak, Hemingway-epigont, »húnyó csillagot«, divatot láttak csak benne. Nehéznek tartották stílusát, jelrendszerét, képalkotásait, mondanivalóját sem megérteni, sem érzékelni nem akarták. Nem »vették« üzenetét, és az átlagolvasó szintjét kérték rajta számon.” Ugyanakkor „mások a magyar próza valóságos megújítójának tartották, olyan ritka tehetségnek, akinek gyümölcsöző munkássága majd csak ezek után fog igazából kibontakozni, s csak a későbbi idők

hozza meg számára az igazi elismerést [...] Vajon hol az igazság? Ki dönthet ebben teljes biztonsággal?”²⁷

Apró, de nem lényegtelen epizód, hogy az akkor Új Nógrádnak nevezett megyei napilap 1992 januárjában Salgótarján várossá válásának 70. évfordulója alkalmából közzétett egész oldalas összeállításában egy cikk Gerelyes Endre szellemi hagyatékát is megidézi, sőt, közöl egy részletet egy, a hatvanas évek végén már lanyguló bányászkodás megszűnésének jeleit, várható következményeit elemző írásából is, felvállalva és sugallva az író szerepét Salgótarján hét évtizedes városi múltjában.²⁸

A *Könyvtári Levelezőlapok* hasábjain 1994 tavaszán Bódi Györgyné salgótarjáni könyvtáros tollából jelent meg cikk, amely rögzítette a Budapesten, a Petőfi Irodalmi Múzeumban rendezett Gerelyes-émlékünnepségen történeteket. A megjelenteket Havas Judit köszöntötte és Szakonyi Károly író mondta el Gerelyessel kapcsolatos gondolatait.²⁹

1995-ben a születés 60. évfordulója Nógrádban – nem tudni miért? – nem nagyon mozgatta meg az irodalmi, művészeti közéletet. Augusztus 15-e – a születésnap – környékén nem jelent meg cikk a megyei lapban, s a *Palócföld* aktuális évfolyama sem foglalkozott Gerelyessel. Napvilágot látott viszont méltatás a *Népszabadságban*, éppen a születésnapon, Varga Lajos Márton tollából. A szerző szerint utoljára talán Móricz Zsigmondnak sikerült a *Hét krajcárral* az, ami Gerelyesnek a *Kilenc perccel*: egyetlen novellával országos hírre szert tenni s azonnal legendásodni. Ugyanakkor „úgy ment el 38 éves korában, hogy adósa maradt a tehetségének. Nem egyedül az akkortájt indulók közül, akik nem vették észre a csapdákat, vagy ha látták is, hiába látták. Belehaltak, elhallgattak. Gerelyes Endrére emlékezve őket se felejtjük. Mert nemcsak rajtuk múlt, hogy ide jutottak”³⁰. A megyei napilapban szeptemberben Onagy Zoltán egy sajátos műfajú és stílusú írásban idézte meg a hatvan éve született, huszonekét éve halott író, egy olyan virtuális szituációban, amikor az égi világból visszalátogathatott a földre s tudakolódzott jövője iránt: „– Megmaradok, öcsém, megmaradok? – odahajol. – Nem tudom – mondom neki. És tényleg nem tudom, lesz-e maradása ebben az országban az etikai kérdéseknek. Mekkora tér marad, ha már ma sincs, a morál számára. És ha a gyermekek vacsorájáról van szó, felmerülhet-e a moralitás, mint alaptétel. Gerelyes belelát a fejembe. Rám formed: – Na! Mondd ki! – Ha így maradnak a dolgok, nem maradsz meg. Szükségtelen flanc, fölös dísz a jellem, az etika, a tisztaság és a többi ügyed. A világ sokat változott, bátya”³¹.

S ha a 60. évforduló csendesnek volt mondható, annál jelentősebbnek bizonyult 2000-ben Gerelyes Endre születésének 65. évfordulója. A Zagyvapálfalváiért Baráti Kör ugyanis megszervezte, hogy a Batsányi u. 32. sz. alatti vasutasház – ahol Gerelyes gyermek- és ifjúkorának egy részét töltötte – falára 2000. augusztus 15-én emléktábla kerüljön. A *Nógrád Megyei Hírlap* augusztus 12-i számában közölt az eseményről úgynevezett „beharangozót”, majd pontban a születésnapon, augusztus 15-én *A teljesebb Gerelyes-portréért* címmel Bozó Gyula fejtette ki gondolatait. A lap augusztus 16-i tudósításának élére az *Isten hozott, Lancelot!* cím került. Az emléktáblával „ugyanis ismét tett egy lépést a fiatalon elhunyt kitűnő író, hogy hazataláljon” – szögezte le az újságcikk. Az ünnepség résztvevőit a baráti kör nevében Ercsényi Ferenc elnök köszöntötte, majd sorrendben Horváth István történész, Czinke Ferenc grafikusművész, Szabó Zoltán, a helyi Arany János iskola igazgatóhelyettese, a baráti kör alelnöke és Kovács Anna, a Nógrádi Történelmi Múzeum irodalomtörténésze mondott beszédet.

A *Nógrád Megyei Hírlap* Szent István-napi ünnepi számában visszatért a Gere-lyes-évfordulóra és egy teljes oldalt szentelt emlékének. Az összeállítás szemezge-tett korábbi – a fentiekben már említett – Gerelyesről és Gerelyestől megjelent írá-sokból és szerkesztett változatban közölte Horváth István valamint Czinke Ferenc emléktábla-avató beszédét. Horváth István azt hangsúlyozta, hogy „a táblaavatás kultúrtörténetileg is mérföldkő. Gerelyes Endre életműve lehetőséget ad arra, hogy a múltban lévő évszázad '60-as éveinek folyamataira, eseményeire emlékezzünk [...] A feladatok elvégzéséhez erőt meríthetünk Gerelyes Endre munkásságából, kortársai törekvéseiből.”³²

Ugyancsak a 65. születésnap apropóján, 2000. szeptember 20-án nevezték el a Balassi Bálint Megyei Könyvtárban 1999 februárjában szerveződött irodalmi kávé-házat Gerelyes Endréről az író özvegyének és leányának részvételével. Segítségük-vel egy fotókiállítás is kapcsolódott a programhoz. Mint a *Nógrád Megyei Hírlap* tudósítása megörökíti, az ünnepség keretében a könyvtár főbejáratánál felavattatott a Bagi András szobrász által készített emlékfal is, amelyre néhány Baranyi-verssor és Kojnok Nándor odaillő, figyelmező gondolatsora került: „[...] Nem kisajátítani akarjuk – ez lenne legméltatlanabb hozzá –, hanem hogy valóságos, végleges ott-honra találjon itt, s mindig érdeklődő és értő, közös és közösségi figyelem segítse maradandóan élővé válni emlékét, hagyatékát.” Az avatás utáni anketon – amelyet Pál József, a *Palócföld* főszerkesztője vezetett – kifejtette véleményét Baranyi Ferenc, Herold László nyugalmazott gimnáziumigazgató, Gerelyes egykori tanára, Kovács Anna, Ercsényi Ferenc és felszólalt Gerelyes Endréné is. Az özvegy fontosnak tar-totta kihangsúlyozni, hogy a *Kilenc perc* „berobbanásában sem misztikum, sem politika nem játszott szerepet [...]”, Gerelyes minden kérdést kizárólag erkölcsi alapon közelített meg.³³ (Sajnos e rendezvény keretében felavatott emlékfal már nincs a helyén, 2010 tavaszán – kényszerű átrendezés révén – Gerelyes – Orosz István által 1985-ben festett – képe is máshová, kevéssé észrevehető helyre került, az író nevét viselő kávéház pedig már jó ideje, 2003 elején beszüntette tevékenységét.)

Újabb, emlékbeszéddel, kulturális műsorral keretezett koszorúzási ünnepséget tartottak viszont az író 70. születésnapja tiszteletére a pálfalvai emléktáblánál 2005. augusztus 15-én, majd a tanév beköszöntével az Arany János Általános Iskola tanu-lói is megemlékeztek az íróról. Salgótarján *Völgyővárosi Híradó* című kiadványa is foglalkozott az íróval. Ezután egy nagyobb szabású irodalmi emlékest következett 2005. november 24-én, a *Palóc Parnasszus* című salgótarjáni pódiumújság szervezé-sében. A fentebb emlegetett közművelődési intézményt, a Gerelyes Endre Ifjúsági-Művelődési Házat egy évtizede beolvasztották az Arany János Általános Iskolába, és azóta főként oktatási célokat szolgál. A pódiumújság szerkesztősége mégsem tudta, mégsem akarta máshová szervezni, mint oda, Pálfalvára, az egykori „Gere-lyesbe” a T. Pataki László által rendezett *Lancelot nélkül Lancelottal* című programját. A díszvendég Baranyi Ferenc volt, aki ezúttal is elmondta, hogy miért hiányzik nagyon Gerelyes: „őszintesége, megalkuvást még apróságokban sem ismerő maga-tartása, humanista életszemlélete egész biztos segítene, fogódzót jelentene az eliga-zodásban jelen korunk bonyolult viszonyrendszerében is. Határozottsága, kiállása persze sokak számára okozna »nemszeretem perceket« is.”³⁴ Szintén a 70. születés-nap hívta életre a *Palócföld* 2005-ös jubileumi összeállítását, amelyet a főszerkesztő Praznovszky Mihály a következőképpen „vezetett be”: „Gerelyes Endrére kell

emlékezünk. Kell? Kicsit kényszerítő kijelentés ez, de talán igaz is. Hiszen olyan gyors az olvasó irodalmi emlékezetvesztése, hogy olykor határozottan kell megszólalni: élt közöttünk egy nógrádi prózaíró, aki most lenne hetvenéves. És mindörökké fiatal marad, hiszen harmincnyolc éves korában halt meg. Így aztán soha nem tudjuk meg, mire készült még, mit várhattunk-kaphattunk volna tőle. Marad az irodalomtörténeti értékelés, amely eddig is igazolta, hogy nem felejtődik el a 20. század végi magyar irodalmi kánonból. Hogy hol véglegesítődik a helye, az már a jövő kérdése.”³⁵ Magában az emlékező fejezetben egyébként Ördögh Szilveszter, Szakonyi Károly, Konczek József írásai láttak napvilágot, és Praznovszky Mihályé, aki 1995-ben vetette papírra e helyütt közzétett írását. Bár személyesen soha nem találkozott Gerelyessel, mégis közelinek érzi magához: „ismertem Gerelyes Endrét, mert abban a tájban éltem, amely körülvette, s amelynek tájélményén túl meghatározó volt mindkettőnk személyiségére az az irodalmi kapcsolatrendszer is, amelyet ez a táj őrzött. De a táj, a maga romantikus jelenségeivel, a gyermek- és ifjúkor minden feszültsége ellenére magába fogadta Gerelyes Endrét. Ha Zagyvapálfalván cimboráival felkapaszkodott a Dió-hegyre, megérintette az időnek és térnek ez a végtelen ölelkezése, harmóniája [...]”³⁶ Az emlékező blokk zárásaként Gerelyes is megszólalt, méghozzá néhány Editnek írott levél formájában, amelyet a főszerkesztő a már említett *Tavaszi futás* című kis kötetből válogatott. Minden sorából sütött a ragaszkodás szerelméhez: „én akárhogy adtam a bankot, akárhány lányt öleltem és akárhányszor táncoltam festett kis ringyókkal, mindig Érted jajgattam, és otthon az ágyban miattad harapdáltam a párnát, simogattam a sötétséget. Tőled kértem bocsánatot minden szennyes csókért, és üvöltöttem Érted! De soha, egy percre sem tagadtalak meg [...]”³⁷

Gerelyes Endréné 2000. október 10-én kelt (jelen dolgozat szerzőjének címzett) magánlevelében alapvető elégedettségét fejezte ki a salgótarjáni történetekkel kapcsolatosan, hozzátéve a következőket: „érezem, hogy sokan szeretnének tisztább, erkölcsösebb légkörben, közegben élni, és ezt még ma is megtalálni vélik Bandiban [...] Csak egy kicsit vissza kellene csempészni a tisztességes életformát és a jó irodalmat [...] Új könyvben nem is reménykedem, bár talán egy vékony novelláskötet a rövid, de izgalmas novellákból (*Káin, Al Bohaken* stb.) összejöhethet még.” Az özvegy néhány javaslatot is tett Gerelyes életművének további népszerűsítésére. Felvetette például több középiskolai pályázat ötletét: az egyik Gerelyes jellemrajzát vizsgálná valamelyik műve alapján, a másik címe az lehetne, hogy *Győztes vagy vesztes volt-e Lancelot?* Gerelyes Endréné érdemesnek tartotta egy, a férje nevével fémjelzett, de a pályázó saját élményén alapuló sportnovella-pályázat kiírását is. Ugyancsak javasolta továbbá egy est megszervezését, amelyiknek Gerelyesen kívül Baranyi Ferenc lehetne a főszereplője.

Felettébb elszomorító az is, hogy a lángörzök közül többen – Gerelyes Endrénéen kívül mások mellett Simonffy András, Árkus József, Kojnok Nándor, Czinke Ferenc, Horváth István – Kharón ladikján eveznek már, együtt Gerelyessel. Ez még nagyobb felelősséget ruház az itt maradottakra, akik nem adhatják, nem adják fel küldetésüket. Már csak azért sem, mert akarva-akaratlanul homályosul az emlékezet, s Nógrádon kívül alig kísérik nyomon Gerelyes munkásságát, alig éltetik örökségét. Mint már többször is említést nyert, a *Tekintet* című lap 2000-ben, a 65. születésnapon még közölt egy terjedelmes – vitatható és vitatandó – írást Onagy Zoltán tollából, de 2005-ben a kerekébb évfordulón – tudomásunk szerint – már ilyképpen se nagyon gondolt rá senki, pedig lassan immár irodalomtörténeti távlatokba (is)

kerül életpályája és mint a hatvanas években indult írógeneráció – Simonffy Andrással szólva – „legtehetségesebb” tagjának, Gerelyesnek is szüksége van az akkori körülményeket, a bekövetkezett változásokat és a mai ismereteket egyaránt figyelembe vevő körültekintő, alapos, a nézetek ütközését is feltételező tisztességes szándékú elemzésre, az objektív minősítésre.

Fehér hollónak számít az az est, amelyet e célból a *Litera* és a *Nyitott Műhely az Előhívás-sorozatban* a közelmúltban – 2010. március 17-én – szervezett. A beszélgetés során Bán Zoltán András, Jánossy Lajos, Németh Gábor és Reményi József Tamás fejtette ki véleményét a Szépirodalmi Könyvkiadónál 1985-ben, azaz huszonöt évvel ezelőtt megjelent *Kilenc perc* című kötetéről, amely tartalmazza Gerelyes írói pályájának legjobb műveit, köztük az *Isten veled, Lancelot!* címmel elhüresült kisregényt is. Bár a vitázók eltérő nézőpontokból, élményvilágból közelítették az író munkásságának jellemzőit, így például szociografikus érzékenységét, a művei kiváltotta visszhangokat, abban egyetérteni látszottak, hogy képtelen helyzet volt, amihez képest Gerelyes korában irodalmat kellett csinálni. Éppen ezért komoly elismerésként értelmezhetők Németh Gábor szavai, amelyek szerint „ez az ember valóságos volt” s fájdalmas nem tudni, miként alakult volna prózája.³⁶

Éppen azért, mert az *Előhívás* a ritka esetek közé tartozik, Nógrádra vár a „feladat”, hogy ne hagyja egyik innen „katapultált” íróját feledésbe merülni. Ez ügyben kedvező jelként értelmezhető, hogy a Zagyvapálfalváért Baráti Kör szervezésében évente augusztus 15-éhez, Gerelyes születésnapjához közeli napon megemlékezést tartanak a Batsányi utca 32. szám alatti háznál. Elhangzik egy beszéd, ilyen-olyan műsorszám, és megkoszorúzzák a 2000-ben elhelyezett, felavatott emléktáblát. Az ünnepséget a helyi *Pálfalvai Újság* általában beharangozza és vissza-visszatér a történetekre is. Ezt teszi a megyei napilap is. Az úgynevezett civil szféra aktivizálódása biztató jelenség a „van is, meg nincs is” Gerelyes-kultusz jövője szempontjából. Időnként fel-felbukkan tehát, emlékezésre kényszerít „Gerelyes-Lancelot”, aztán megint eltűnik a szem elől az életmű, s megtorpan, megbicsaklik az igazán még meg sem erősödött kultusz maga is. Az ügy jó szándékú pártfogóival valami olyasmű történik, mint egykoron a magas Déva vára építőivel...

Vajon Gerelyes mit szólna ahhoz, tetszene-e neki, ami itt, az ő nevéhez kapcsolódóan történik? Emlékének tudatos, bizonyos elemeiben kultikus jegyeket mutató őrzése ellen elvből határozottan tiltakozna, de az bizonyára jólesne neki, hogy (még!) nem felejtették el. Osztaná Mikszáth Kálmán véleményét, amely szerint „az anya, a szülőföld egy nyájas mosolya többet ér egy világ hódolatánál.”

Jegyzetek

- ¹ ONAGY Zoltán: *A szorító alatt. Tekintet*, 2000/4-5., 26.
- ² JUHÁSZ Mária: *A küzdő ember elmagányosodása*. In: BARANYI Ferenc – KOJNOK Nándor – LACZKÓ Pál (szerk.): *Lancelot nélkül – Emlékkönyv Gerelyes Endréről*. Salgótarján: Nógrád Megyei Tanács, 1986., 22.
- ³ Gerelyes Endre válasza a *Min dolgoznak a magyar írók?* körkérdésre. *Új Írás*, 1972/12., 124.
- ⁴ ÖRDÖGH Szilveszter: *Olvadás közben – Rekvium Gerelyes Endréért*. *Napjaink*, 1973/11., 10.
- ⁵ KOJNOK Nándor: *Gerelyes Endre (1935–1973)*. *Palócföld*, 1973/2., 17.
- ⁶ SIMONFFY András: *Így hinni*. In: GERELYES Endre: *Kilenc perc*. Bp.: Szépirodalmi Kiadó, 1985. 7–8.

- 7 KOJNOK Nándor (szerk.): *Gerelyes Endre (1935–1973) bibliográfia*. Salgótarján: Balassi Bálint Megyei Könyvtár, 1981.
- 8 JUHÁSZ Sarolta: *Előszó Gerelyes Endre Tizenhárom stáció című írásához*. *Palócföld*, 1981/6., 14.
- 9 FARKAS Endre: *Gerelyes Endréről*. *Palócföld*, 1982/1., 20.
- 10 *Gerelyes Endre irodalmi pályázat*. *Palócföld*, 1982/2.
- 11 BARANYI Ferenc: *Emlékezés Gerelyes Endrére*. *Magyar Nemzet*, 1985. augusztus 16., 7.
- 12 PINTÉR Tamás: *Fényes menetek Gerelyessel*. *Élet és Irodalom*, 1985. augusztus 9., 14.
- 13 PÁNDI Pál: *Szabadság és törvény*. *Gerelyes Endréről*. *Népszabadság*, 1985. szeptember 7., 13.
- 14 MOLDVAY Győző: *Szerette az igazságot*. *Hevesi Szemle*, 1985/6., 25.
- 15 BARANYI Ferenc: *Valamiért, ami nincs sehol*. *Palócföld*, 1985/4., 2.
- 16 MELOCCO Miklós: *Gerelyes emlékére*. *Uo.*, 6.
- 17 THIERY Árpád: *A Gerelyes Endre novellapályázat értékelése*. *Uo.*, 30.
- 18 SÜLYOK László: *Gerelyes-emlékkiállítás az irodalmi múzeumban*. *Nógrád*, 1985. szeptember 21., 4.
- 19 *Gerelyes Endrére emlékeztek*. *Nógrád*, 1985. november 23., 12.
- 20 ERKI Edit: *Gerelyes Endre és a hatvanas évek irodalma*. In: *Lancelot nélkül*. 1986., 41.
- 21 VESZPRÉMI Miklós: *Egy mondat metamorfózisa*. *Uo.*, 199.
- 22 SZAKONYI Károly: *Ringben*. *Uo.*, 202.
- 23 CSONGRÁDY Béla: *A szülőföld képe Gerelyes Endre műveiben*. *Uo.*, 95.
- 24 ONAGY Zoltán: *im.*, 38.
- 25 *Névadó ünnepség a déli városrészben*. *Nógrád*, 1987. február 24., 1.
- 26 SZOLLÁGH Zsolt: *Salgótarjáni antik szobor*. *Polgár*, 1990. október 4., 25–26.
- 27 BOZÓ Gyula: *Epizódok Gerelyes Endre életéből*. *Palócföld*, 1991/2., 205.
- 28 CSONGRÁDY Béla: *Egy „fogadott” prókátor öröksége, illetve GERELYES Endre: „Kenyeretlen Tarján?”*. *Új Nógrád*, 1992. január 27. 4.
- 29 BÓDI Györgyné: *Emlékezés Gerelyes Endrére*. *Könyvtári Levelezőlapok*, 1994/5., 27.
- 30 VARGA Lajos Márton: *Nemcsak rajtuk múltott*. *Hatvanéves volna Gerelyes Endre*. *Népszabadság*, 1995. augusztus 15., 15.
- 31 ONAGY Zoltán: *Nap 2. – Gerelyessel évforduló után*. *Nógrád Megyei Hírlap*, 1995. 09. 23., 6.
- 32 HORVÁTH István: *Mának szóló szavak az író emléke előtt*. *Nógrád Megyei Hírlap*, 2000. augusztus 19., 11.
- 33 *„Semmiféle játszmának nem volt eszköze”*. *Nógrád Megyei Hírlap*, 2000. szeptember 23., 5.
- 34 CSONGRÁDY Béla: *Kilenc gongiltás Gerelyes Endre tiszteletére*. *Nógrád Megyei Hírek*, 2005. december 3., 4.
- 35 PRAZNOVSZKY Mihály: *Használati utasítás*. *Palócföld*, 2005/4.
- 36 PRAZNOVSZKY Mihály: *Az író és a táj*. *Uo.*, 514.
- 37 GERELYES Endre: *Levelek Editnek*. *Uo.*, 520.
- 38 TAMÁS Zsuzsa: *Isten hozott, Lancelot! Gerelyes Endre: Kilenc perc az Előhívásban*. *Litera*, 2010. március 20. = <http://www.litera.hu/hirek/isten-hozott-lancelot>.

